

TAMPERE

2019

SITOWISE

TAMPEREEN KAUPUNKI

***Viinikanlahden asemakaavamuutoksen nro 8755
arkeologinen vedenalaisinventointi***

ID 3 240 012

Rami Kokko

29.8.2019

Arkisto- ja rekisteritiedot

<i>Kunta:</i>	Tampere
<i>Alue:</i>	Viinikanlahti
<i>Tutkimuksen laatu:</i>	Arkeologinen vedenalaisinventointi
<i>Ajoitus:</i>	Kaikki
<i>Peruskartta:</i>	TM-35-lehtijako, karttalehti R4211R
<i>Tutkimustaho:</i>	Oy Civil Tech Ab (monikeilainluotaus) ja ARK-sukellus (luotausaineiston arkeologinen tulkinta ja tarkastussukellukset)
<i>Inventointialueen laajuus:</i>	n. 17 ha
<i>Tutkimuksen tilaaja:</i>	Oy Civil Tech Ab
<i>Tutkimushistoria:</i>	Ei tiedossa aikaisempia tutkimuksia
<i>Alkuperäinen raportti ja tutkimusaineisto:</i>	ARK-sukellus / Oy Civil Tech Ab
<i>Kopio raportista:</i>	Sitowise Oy, Tampereen kaupunki, Museovirasto

Sisällysluettelo

Arkisto- ja rekisteritiedot

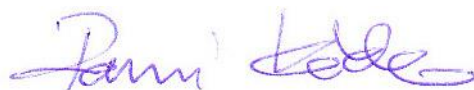
1. Johdanto	4
2. Tutkimusalue	5
3. Tutkimusaineisto	13
3.1. Monikeilainluotausaineisto	13
3.2. Havainnot ja tulkinta	13
4. Tarkastussukellukset	19
5. Yhteenveto	23
6. Lähteet	24
Liitteet	25

1. Johdanto

Tampereen kaupungin asemakaavoituksessa on vireillä Viinikanlahden alueen asemakaavamuutos. Viinikanlahden alue on asemakaavoitustyön kohde vuosille 2022–2023. Viinikanlahden etelärannalla sijaitseva jätevedenpuhdistamo siirtyy 2020-luvulla Sulkavuoreen ja alue vapautuu keskustan laajentumisalueeksi, asuntovaltaisen kaupunkirakentamisen ja virkistyskäyttöön. Kaavoituksen turvin alueelle luodaan laadukas, urbaani asuinalue, jossa Pyhäjärven rantavyöhykkeen tärkeää viher- ja virkistysyhteyttä parannetaan ja suunnittelussa huomioidaan kansallisen kaupunkipuiston tarpeet. Uudet toiminnot sovitetaan yhteen sataman ja alueelle jäävien puhdistamorakenteiden kanssa.

Oy Civil Tech Ab suoritti toukokuussa 2019 monikeilainluotauksia Viinikanlahden asemakaava-alueella. Muinaismuistolain 13. §:n mukaan kaavoitus- ja rakennushankkeen toteuttajan on hyvissä ajoin selvitettävä tuleeko hanke koskemaan kiinteää muinaisjäännöstä. ARK-sukellus perehtyi Civil Techin tuottamaan monikeilainluotausaineistoon potentiaalisten vedenalaisten muinaisjäännöskohteiden havaitsemiseksi kaava-alueelta. Aineistosta paikannettiin viisi anomaliaa, jotka tarkastettiin sukeltamalla elokuussa 2019.

Helsingissä 29.8.2019

Rami Kokko

ARK-sukellus

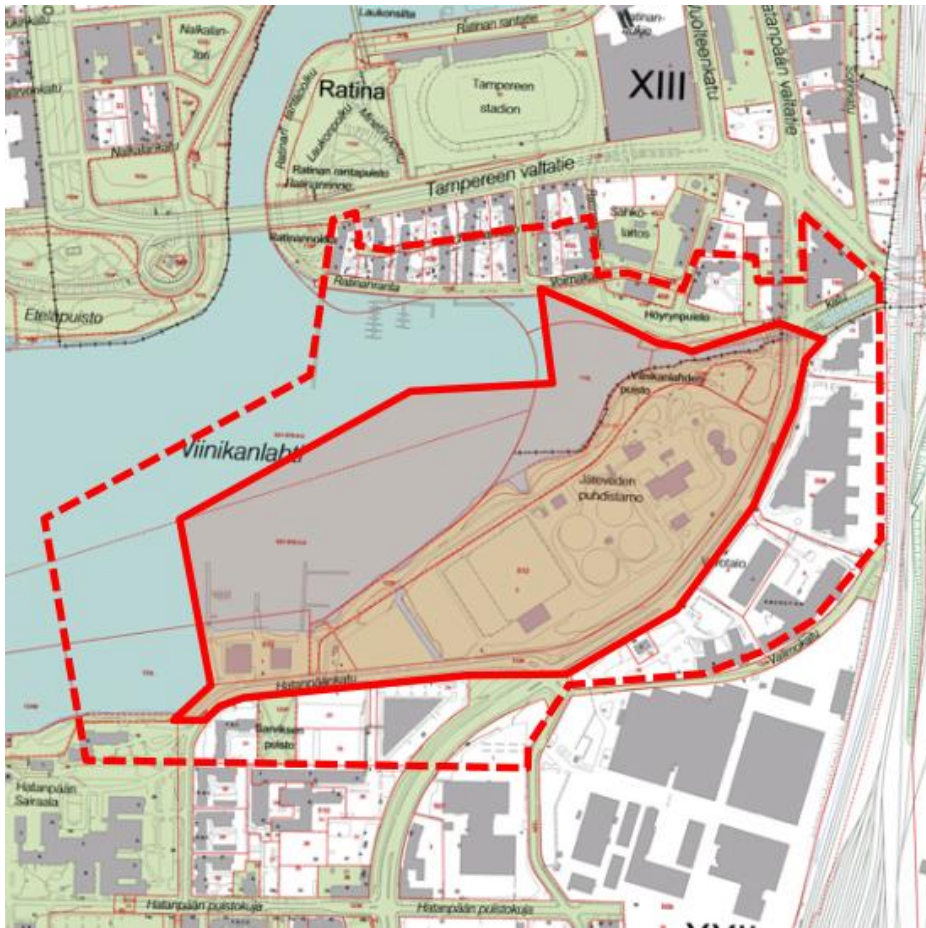
2. Tutkimusalue

Tutkimusalue sijaitsee Tampereen keskustan tuntumassa Pyhäjärven Viinikanlahdessa (kuvat 1-2). Kaavamuutoksen suunnittelualue Viinikanlahden etelärannalla ja arkeologisen vedenalaisinventoinnin aluerajaus on esitetty kuvassa 2. Viinikanlahden etelärannalla Hatapään valtatie varressa ja Pyhäjärveen, Hatapään työpaikka-alueeseen ja Ratinanrannan asuinalueeseen rajautuva suunnittelualue on suurelta osin Viinikan jätevedenpuhdistamon käytössä. 1970-luvulla rakennetun puhdistamon länsipuolella on Tampereen soutukeskus venelaitureineen. Väljästi rakennettu, aiemmin varstoalueena toiminut ranta on pääosin täyttömaata. Rannassa on puistovyöhyke, jossa kulkee tärkeä jalankulun ja pyöräilyn reitti. Viinikanlahdenpuiston pohjoispäässä Viinikanoja laskee Idesjärvestä Pyhäjärveen. Hatapään valtatie on vilkas alueellinen pääkatu.¹ Hatapään kartano, Tammerkosen teollisuusmaisema ja Ratinan stadionin alue kuuluvat Museoviraston valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin (RKY).

Kuva 1. Hankealueen sijainti kuvan keskellä. ©Maanmittauslaitos, peruskarttarasteri, 8/2019.

¹ Dno TRE:35/10.02.01/2019

Kuva 2. Viinikanlahden asemakaavan suunnittelualue (punainen viiva) ja vedenalaisarkeologisen selvityksen kohde (katkoviivalla rajattu kaavoituksen lähivaikutusalue). ©Tampereen kaupunki.

Tutkimusalueelta ei tunneta vedenalaisia muinaisjäännöskohteita. Lähimmät tunnetut vedenalaiset kiinteät muinaisjäännökset sijaitsevat Näsijärvellä Särkänniemen pohjoispuolella ja Mustalahdessa. Museoviraston muinaisjäännöskisterin mukaan (www.kyppi.fi) alueelta tunnetaan 5 kpl arviolta 1800-luvulle ajoittuvaa puurunkoisen aluksen hylkyä: Särkänniemi 1 (MJ-kohde 2133), Särkänniemi 3 (MJ-kohde 1000023175), Näsijärvi (MJ-kohde 2137), Mustalahti 1 (MJ-kohde 2135) ja Mustalahti 3 (MJ-kohde 2454). Tammerkosken pohjassa alavoimalan ja Hämeensillan välisellä alueella tiedetään lisäksi olevan jäljellä 1800-luvulta peräisin olevan vanhan neulapadon kivi- ja betonirakenteita (MJ-kohde Tammerkoski 9, 1000023810).²

² www.kyppi.fi/to.aspx?id=112.1000023810

Pyhäjärven itäosassa on tehty vedenalaisarkeologista selvitystyötä vuosina 2015-2016 Pirkanmaan keskuspuhdistamon putkenlaskuhankkeen yhteydessä. Inventoinnissa paikannettiin Hatanpään eteläpuolelta Vihilahdesta vanhoja paalutihtaaleja ja pienen soutuveneeseen hylky, joita ei kuitenkaan ole luokiteltu suojeltaviksi muinaisjäännöksiksi.³

Hatanpään niemen arkeologisessa esiselvityksessä 2016 mainitaan Tampereen seudun olleen jo melko varhain asutettu Ancylysjärvivaiheen (8900 - 7200 eaa.) aikana, ja on tulkittu, että alueen kivikautinen asutus oli suhteellisen voimakasta juuri Ancylysjärvivaiheessa, jolloin alue oli rannikkoa. Pyhäjärven kurouduttua järvioltaaksi mesoliittisen kivikauden jälkipuolella alue muuttui sisämaaksi jääden tulkinnan mukaan heikommin asutuksi. Viinikanojalta on löytynyt mesoliittinen liuskekeihäänkärki, joka ajoittunee Ancylyus-mesoliittiseen aikaan. Myös Hatanpäältä tunnetaan muutama 1870-luvulla talteen otettu mesoliittisen kauden kivitaltta.⁴

Pyhäjärven ja Näsijärven alueen lapinrauniot, jotka joissakin tapauksissa voidaan ajoittaa nuoremmalle varhaismetallikaudelle (700 eaa. - 300 jaa.; esim. Nokian Urhatunsaari Pyhäjärvenessä), viittaavat varhaismetallikautisen asutuksen olemassaoloon. Iidesjärven pohjakerrostumista tehdyn siitepölyanalyysin perusteella jatkuva viljanviljely Tampereen seudulla onkin alkanut jo nuoremmalla varhaismetallikaudella, ennen ajanlaskun alkua. Hatanpäältä on yksi rautakautinen irtolöytö, Pyhäjärven pohjasta saatu soikea tuluskivi (KM 6865: 9), jonka löytyminen vedestä voidaan selittää esineen uhraamisella. Soikea tuluskivilöytö osoittanee Hatanpään kuuluneen jonkin varhais- tai keskirautakautisen ihmisryhmän toimintapiiriin, ehkä kaskiviljelyn puitteissa.⁵

Pyhäjärven alueella on sijainnut rautakautiset asutuskeskittymät lännessä Pirkkalan luoteisrannikolla ja Nokian rannikolla, vain noin 11 - 13 kilometrin päässä Hatanpäästä. Menneisyydessä myös Viinikanojan latvojen järvi- ja puroketju on ilmeisesti tarjonnut vesistöyhteyden itäkaakkoon, aina Kangasalle ja Roine-järveltä avautuville laajoille reiteille asti. Tammerkosken asutusta pidetään nuorempana, varhaiskeskiaikaisena. Ei tosin voida sulkea pois mahdollisuutta, että Tammerkoskenkin asutus palautuisi jo rautakauteen.⁶

³ Salo & Huttunen 2016

⁴ Raninen 2016: 8-9

⁵ Raninen 2016: 9-10

⁶ Raninen 2016: 10

Tampereen kaupunki perustettiin vuonna 1779 Tammerkosken länsirannalle Ruotsin hallitsija Kustaa III:n toimesta. Tuolloin Pyhäjärven ja Näsijärven rannat olivat pääasiassa metsää, poikkeuksena tästä olivat Hatanpään kartanon ja Viinikanojan välillä sekä Pyynikin rannoilla sijainneet pellot. Näistä Hatanpään kartano oli syntynyt 1690-luvulla.⁷ Tammerkoski yhdisti Näsijärven ja Pyhäjärven laajat vesistöt ja muodosti oivallisen kauppa- ja kohtaamispaikan lähialueen kauppiaille, kalastajille ja maanviljelijöille. Markkinoita oli alueella pidettykin jo 1630-luvulta lähtien, tosin paikka vaihteli Tammerkosken, Harjun ja Pispalan kesken.⁸

Kaupungin perustamisesta lähtien oli selvää, että erityisesti teollisuus, kauppa ja käsityölaitokset muodostaisivat perustan kaupungin kasvulle, vaurastumiselle ja elinkeinoelämälle. Saha- ja tehdastoiminnan yleistyessä myös vesiliikenne alueella vilkastui 1800-luvulla nopeasti. Höyryvoiman yleistyminen alusten käyttövoimana 1800-luvun puolivälissä mahdollisti suurempien lastimäärien rahtaamisen ja tukkilauttojen hinaamisen höyryhinaajien ja proomujen ja lotjien avulla. Myös matkustajaliikenne Pirkanmaan vesistöissä kasvoi, kun säännöllinen reittiliikenne mahdollisti sujuvamman liikkumisen lähivesillä ja eri paikkakuntien välillä.

Höyrylaivaliikenne Pyhäjärven puolella pääsi alkuun keväällä 1859 eli vuotta myöhemmin kuin Näsijärvellä. Tällöin valmistui siipiratasalus Laukko, jonka nimen mukaan ruvettiin alarantaa sanomaan Laukontoriksi. Pian tämän jälkeen alkoi laivaliikenne Hämeenlinnaan Vanajaveden höyrylaivayhtiön toimesta kahdella pienellä höyrylaivalla Udatshalla ja Strelalla. Näistä toinen kulki Hämeenlinnan ja Lempäälän väliä ja toinen Lempäälän ja Tampereen väliä. Tavaraa oli paljon, joten laivoilla täytyi olla proomu perässä, mikä hidasti matkantekoa, eivätkä matkustajat reittiä paljoakaan käyttäneet.⁹

Vaikka teollisuustoiminta Pyhäjärven rannoilla oli vähäisempää kuin Näsijärven puolella, perustettiin 1800-luvun loppupuolella alueelle tehtaita kuten Pyynikin tulitikkutehdas Jalkasaaren lähelle 1856, Eteläpuistoon Frenckellin kalkkitehdas 1882 ja Ratinaan 1870-luvulla lasiruukki, meijeri ja tiilitehdas. Suurimpana teollisuusrakennuksena on toiminut Pyynikin Trikoona tunnettu laitos, jonka toiminta käynnistyi 1890. Alueella oli lisäksi useita huviloita ja

⁷ Nummi et al. 2013: 5

⁸ Ojanen 1985: 7

⁹ Ruohonen 1968: 28

ravintoloita.¹⁰

Myös Pyhäjärven puolella oli telakka- ja laivanrakennustoimintaa kuten esimerkiksi Näsijärven puolella Naistenlahdella. Ratinan telakalta laskettiin vesille siipiraslaiva Elias Lönnrot 6.6.1865 parantamaan kulkuyhteyksiä Lempäälään.¹¹ Telakalta valmistuivat vuonna 1898 matkustajalaivat Aune ja Sotka ja s/s Ruokola uudistettiin 1899. Suurella katoksella varustettu telakka ei ollut enää käytössä v. 1910, jolloin Alho II valmistui, vaan se ”koottiin” Nalkalan puoleisella rannalla, Laukontorin rannassa. 1920-luvulla mainitaan kuitenkin Ratinan väliaikaistelakka, ja Alho II:n runko jatkettiin Ratinan telakalla 1924 Dunderbergin konepajan toimesta. Vuonna 1925 Tampereen Konetehtas valmisti viimeisen laivansa, matkustaja-alus Hämeenlinnan, jonka viimeistelytyöt suoritettiin Ratinan väliaikaistelakalla.¹²

Tiiliteollisuus oli Tampereen seudulla vilkasta, ei vähiten kasvavan teollisuuskaupungin tarpeista johtuen, ja tiiliä jouduttiin toimittamaan Tampereelle myös vesitse höyryhinaajien ja proomujen avulla mm. vuonna 1881 valmistuneen Aleksanterin kirkon rakennusmateriaaliksi. 1870-luvulla Karl Pihlman aloitti tiilenvalmistuksen Viinikanojan suulle perustamallaan tilalla ja toimitti kirkon rakentamiseen 450 000 tiiltä vuosina 1880-1881.¹³ Tiilitehtasalue on merkitty mm. H. Lundin vuoden 1789 karttaan (kuva 3) ja F. L. Caloniuksen vuoden 1887 asemakarttaan (kuvat 4-5).

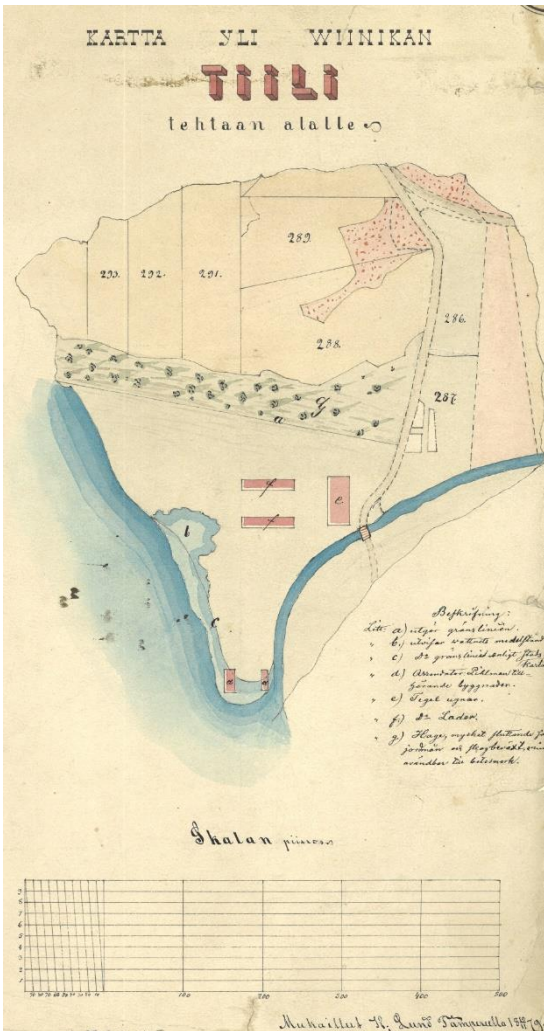
Hatanpään tiilitehtas toimi Pihlmanin kuoltua vuonna 1884 ensin Emanuel Nummisen omistuksessa Viinikan tiilitehtas -nimellä. Tiilitehtaan palon jälkeen 1889 Nils Idman hankki ruukin omistukseensa, vaihtoi tehtaan nimen takaisin Hatanpään tiilitehtaaksi ja mm. uunit uusittiin ja höyrykone alkoi pyörittää massanmuokkaajaa.

¹⁰ Nummi et al. 2013: 5, 32

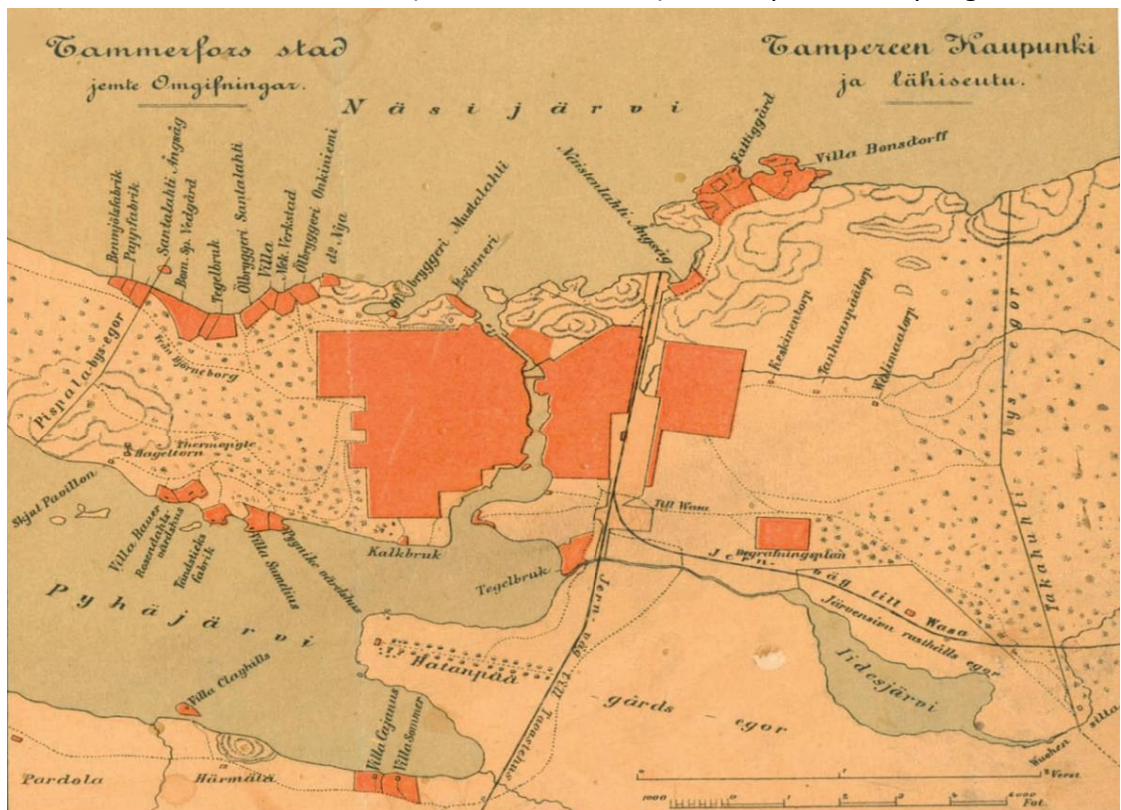
¹¹ Ruohonen 1968: 28

¹² Nummi et al. 2013: 43

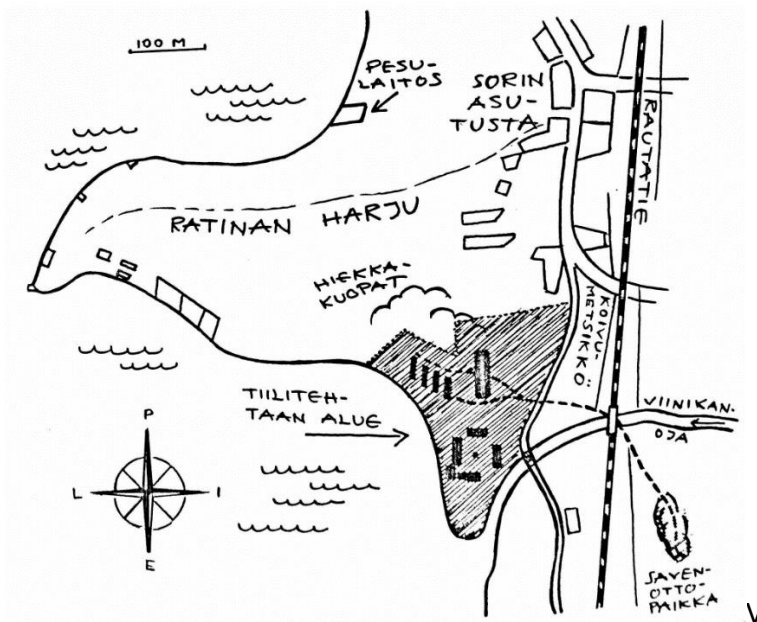
¹³ Hilden 1989: 23

Kuva 3. Viinikan tiilitehdasalue (H.Lund 1879).
© Tampereen kaupunginarkisto

Kuva 4. Tampereen kaupunki ja lähiseutu (F. L. Calonius 1887). © Tampereen kaupunginarkisto

Kuva 5. Ratinanniemi ja Viinikanlahden tiilitehtaan alue F. L. Caloniuksen vuonna 1887 laatiman asemakartan mukaan. Hatanpään valtatie rakentamisen yhteydessä 1960-luvulla ojalle kaivettiin uusi uoman järveen rakennusten pohjoispuolitse. © J.Hilden 1989

Vuosina 1897-1899 Nokian Pitkäniemen mielisairaalan rakennustyöt nostivat tiilitehtaan tuotannon uuteen kukoistukseen. Rakennusaineiden kuljetusta varten urakoitsijat ostivat neljä proomua ja kaksi höyryhinaajaa, jotka odottivat rannassa tiilien rahtausta peninkulman päässä olevalle rakennustyömaalle.¹⁴ 1900-luvun alussa tiilitehtaan tuotto aleni jyrkästi ja useiden omistajavaihdosten jälkeen tiilitehdas ajautui konkurssiin ja tuotanto lopetettiin vuonna 1912. Kenttäraiteet, uunit ja muut rakennelmat purettiin, mutta ruukin asuintalot säästyivät Viinikanojan suulla aina 1960-luvun lopulle asti.¹⁵

Tiilitehtaan alueelle valmistui vuonna 1919 höyryvoimalaitos vastaamaan kasvavan kaupungin energiantarpeita (kuva 6).¹⁶ Voimalaitosta uudistettiin vaiheittain ja 1960-luvulla vanha höyryvoimalaitos muutettiin Tampereen ensimmäiseksi kaukolämpökeskukseksi.¹⁷ 1960-luvulle asti alueen jätevedet olivat laskeneet puhdistamattomina Ratinan suvantoon ja Viinikanojaan, mutta tiukentuneen jätevesilainsäädännön johdosta teollisuus- ja yhdyskuntajätevedet veloitettiin käsiteltäviksi jätevedenpuhdistamoissa. Viinikanlahden

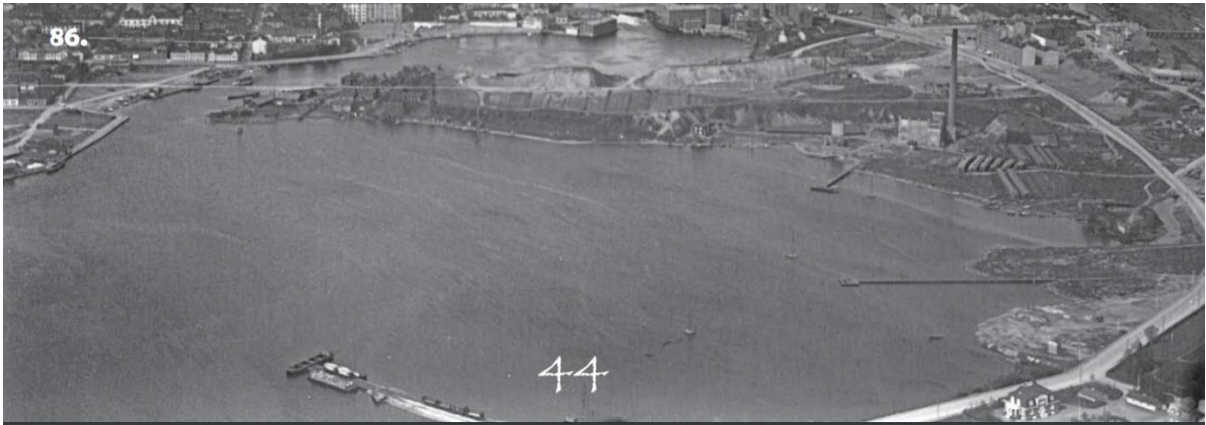
¹⁴ Hilden 1989: 29-33

¹⁵ Hilden 1989: 39

¹⁶ Anttila 1993: 122

¹⁷ Anttila 1993: 271

jätevedenpuhdistamo valmistui Viinikanlahden etelärannalle 1972.¹⁸

Kuva 6. Ratinan ja Viinikanlahden alue 18.5.1931 otetussa viistoilmakuvassa. Kuvassa näkyvät Ratinan höyryvoimalaitoksen laiturit ja voimalasta lahden yli Hatanpään puolelle kulkevan sähkölinjan kannatinpylväät sekä pitkä lastauslaituri lahden pohjukassa nykyisen vedenpuhdistamon alueella. Kuva teoksessa Nummi, U. et al. 2013.

Kuva 7. Viinikanlahden alue vuoden 1953 peruskartassa. Huom. Ratinan höyryvoimalasta Viinikanlahden yli kulkevat sähkölinjat. © Maanmittauslaitos

¹⁸ Nummi et al. 2013: 48

3. Tutkimusaineisto

3.1. Monikeilainluotausaineisto

Viinikanlahden luotaukset on suoritettu Oy Civil Tech Ab:n toimesta tutkimusalue *Profilierilla* 6.-7.5. ja 9.5.2019.¹⁹ Monikeilainluotauksessa on käytetty RSonic 2024 -luotainta (400 kHz) sekä Hemisphere 330 VRS-RTK -paikannuslaitteistoa. Sijaintitiedot on määritetty ETRS-GK24-koordinaatistossa.

Monikeilainluotausaineiston arkeologisen tulkinnan suoritti ARK-sukelluksen FM arkeologi Rami Kokko Civil Tecin toimitiloissa Turussa 17.5.2019. Luotausaineistoa tulkittiin arkeologian näkökulmasta potentiaalisten muinaisjäännekohteiden havaitsemiseksi järvenpohjasta kaava-alueella. Civil Techin tuottama tausta-aineisto sisälsi työselostuksen luotauksista, indeksikartan, pintamallikartan sekä monikeilainkuvat havaituista kohteista. Luotautiedostojen tulkintaan käytettiin Meridatan MDPS 5.2. -jälkikäsitteilyohjelmaa. Civil Techin suunnitteluinsinööri Kimmo Kuusela vastasi aineiston esittelystä.

3.2. Havainnot ja tulkinta

Aineisto oli laadukasta ja tarkkaa, mikä mahdollisti järvenpohjan yksityiskohtaisen havainnoinnin 3D-tilaulottuvuudessa. Pistetiheys vaihtelee syvien n. -30,0 m 20 pisteestä / m² matalien alueiden lähes 1100 pisteeseen / m². Luodatulla vesialueella pohja-aines koostuu pääosin hiekkamoreenista. Vesialueella havaittiin paikoitellen myös kalliopaljastuksia. Ihmistoiminnasta peräisin olevista ei-arkeologisista kohteista mainittakoon yksittäiset uppotukit, venelaitureiden ankkurointipainot sekä Viinikanlahden poikki kaakkois-luteissuunnassa kulkeva rikkoontunut purkuviemäriputkilinja.

Aineistosta havaittiin viisi anomaliaa, jotka tulkittiin potentiaalisiksi arkeologisiksi kohteiksi ja valittiin visuaalisesti tarkastettaviksi *in situ*. Kohteet on luetteloitu alla. Luotausalue ja tarkastettavat kohteet on esitetty Civil Techin indeksikartassa CT 566 (liite 1).

¹⁹ Kuusela & Rajala 2019

Kohdenro: 1

Sijainti: Viinikanlahti, Höyrypuiston edusta

Tulkinta: Vanhan laivalaiturin puupaaluperustukset

Pituus: n. 5 m

Leveys: n. 2-3 m

Korkeus: n. 1.5 m

Koordinaatit (ETRS-GK24): N 6820114.478 E 24487604.969

(ETRS89/WGS-84): Lat 61° 29' 23,889" Lon 23° 46' 2,372"

Syvyys: n. 1.5 - 3 m

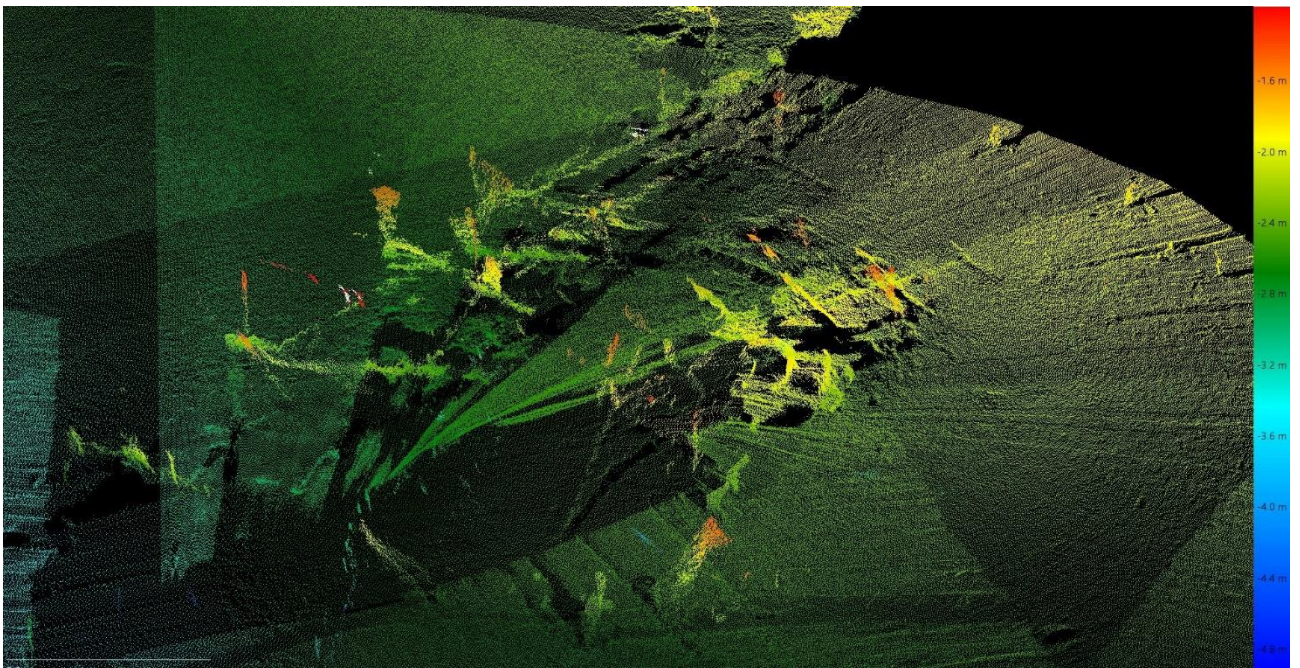
MJ-laji: Muu kulttuuriperintökohde

MJ-tyyppi: Kulkuväylät

Tarkenne: Laiturit

Ajoitusarvio: < 100 v.

Huomioita: Kuvassa oikeanpuoleinen rakenne. Todennäköisesti vanhan höyryvoimalan laituri (kuva 6). Samaa rakennekokonaisuutta kohteen nro 2 kanssa.

Kuva 8.

Kohdenro: 2

Sijainti: Viinikanlahti, Höyrypuiston edusta

Tulkinta: Vanhan laivalaiturin puupaaluperustukset

Pituus: n. 10 m

Leveys: n. 2-3 m

Korkeus: n. 1.5 m

Koordinaatit (ETRS-GK24): N 6820118.038 E 24487604.011
(ETRS89/WGS-84): Lat 61° 29' 24,004" Lon 23° 46' 2,306"

Syvyys: n. 1.5 - 3 m

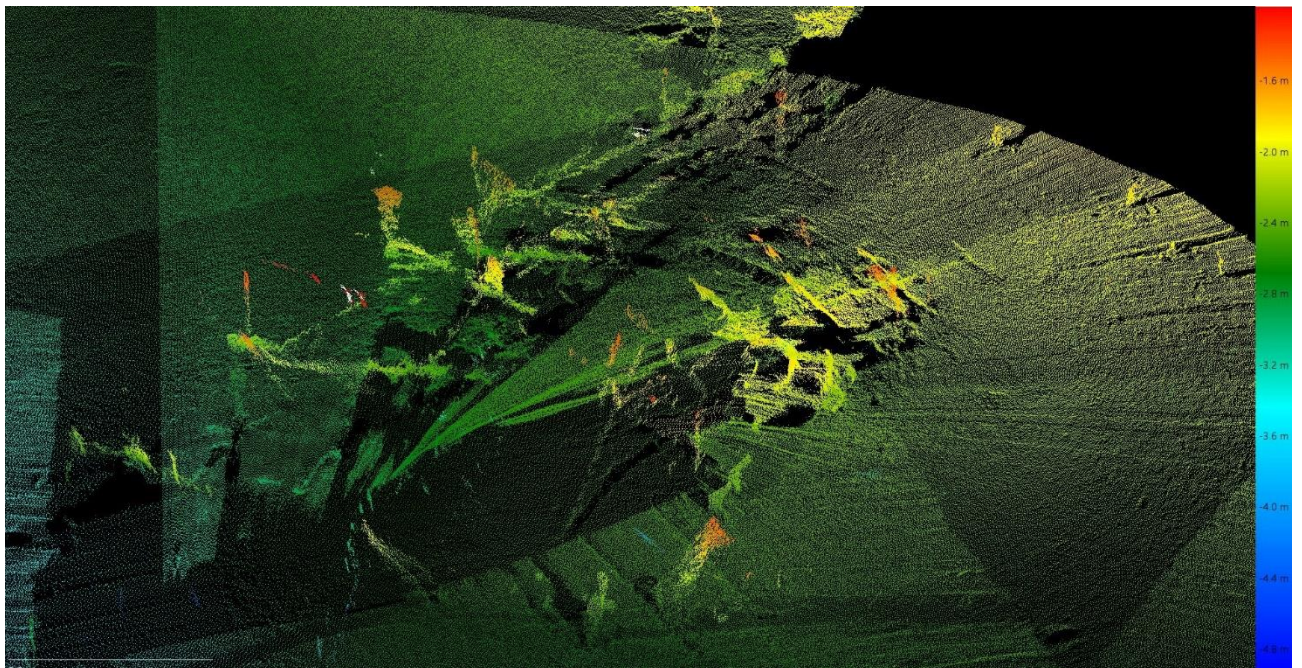
MJ-laji: Muu kulttuuriperintökohde

MJ-tyyppi: Kulkuväylät

Tarkenne: Laiturit

Ajoitusarvio: < 100 v.

Huomioita: Kuvassa vasemmanpuoleinen rakenne. Todennäköisesti vanhan höyryvoimalan laituri (kuva 6). Samaa rakennekokonaisuutta kohteen nro 1 kanssa.

Kuva 8.

Kohdenro: 3

Sijainti: Viinikanlahti, Höyrypuiston edusta

Tulkinta: Mahdollinen betonirakenne tai luonnonkivi

Pituus: n. 2 m

Leveys: n. 2 m

Korkeus: n. 1 m

Koordinaatit (ETRS-GK24): N 6820110.400 E 24487582.385

(ETRS89/WGS-84): Lat 61° 29' 23,755" Lon 23° 46' 0,847"

Syvyys: n. 7 m

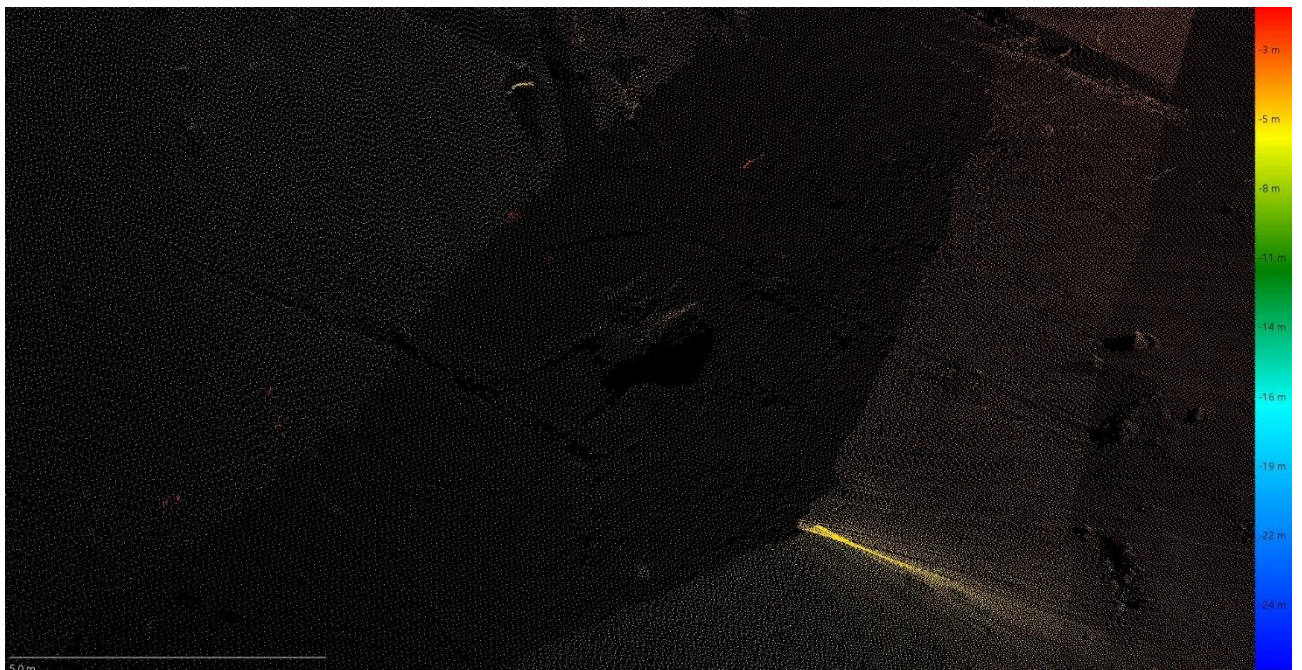
MJ-laji: Muu kulttuuriperintökohde

MJ-tyyppi: Kulkuväylät

Tarkenne: Laiturit

Ajoitusarvio: < 100 v.

Huomioita:

Kuva 9.

Kohdenro: 4

Sijainti: Viinikanlahti, Hatanpään pohjoisrannan edusta. Kohde sijaitsee n. 120 m hakealueen ulkopuolella.

Tulkinta: Mahdollinen sedimenttiin uponnut tasaperäinen pienvene

Pituus: n. 3,5 m

Leveys: n. 2 m

Korkeus: n. 20-30 cm

Koordinaatit (ETRS-GK24): N 6819693.342 E 24486817.189
(ETRS89/WGS-84): Lat 61° 29' 10,190" Lon 23° 45' 9,244"

Syvyys: n. 7 m

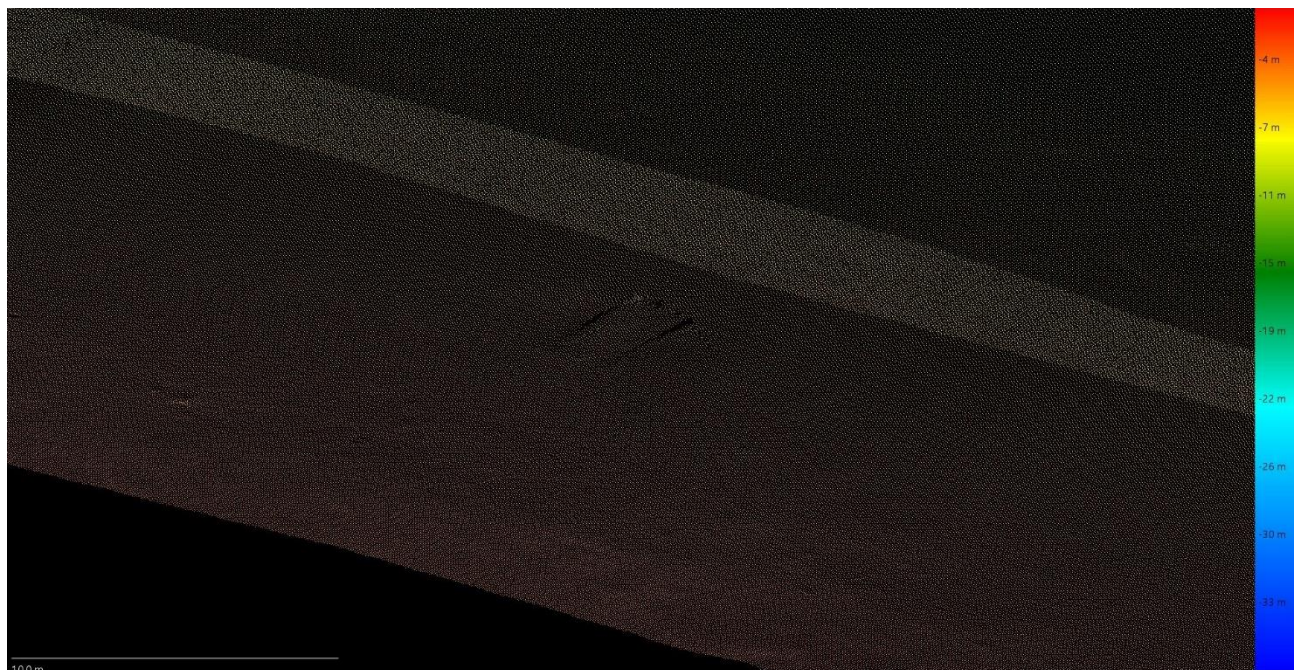
MJ-laji: Mahdollinen muinaisjäänös

MJ-tyyppi: Alukset

Tarkenne: Puu?

Ajoitusarvio: ±100 v.

Huomioita: Vedenalainen kaapeli lähellä.

Kuva 10.

Kohdenro: 5

Sijainti: Viinikanlahti, Ratinan pienvenesataman länsipuoli. Kohde sijaitsee n. 35 m hankealueen ulkopuolella.

Tulkinta: Soutuvene tai mahdollisesti vanha tukinuittovene

Pituus: n. 4.5 m

Leveys: n. 1.2 m

Korkeus: n. 1 m

Koordinaatit (ETRS-GK24): N 6820162.861 E 24487190.910
(ETRS89/WGS-84): Lat 61° 29' 25,403" Lon 23° 45' 34,379"

Syvyys: n. 5 m

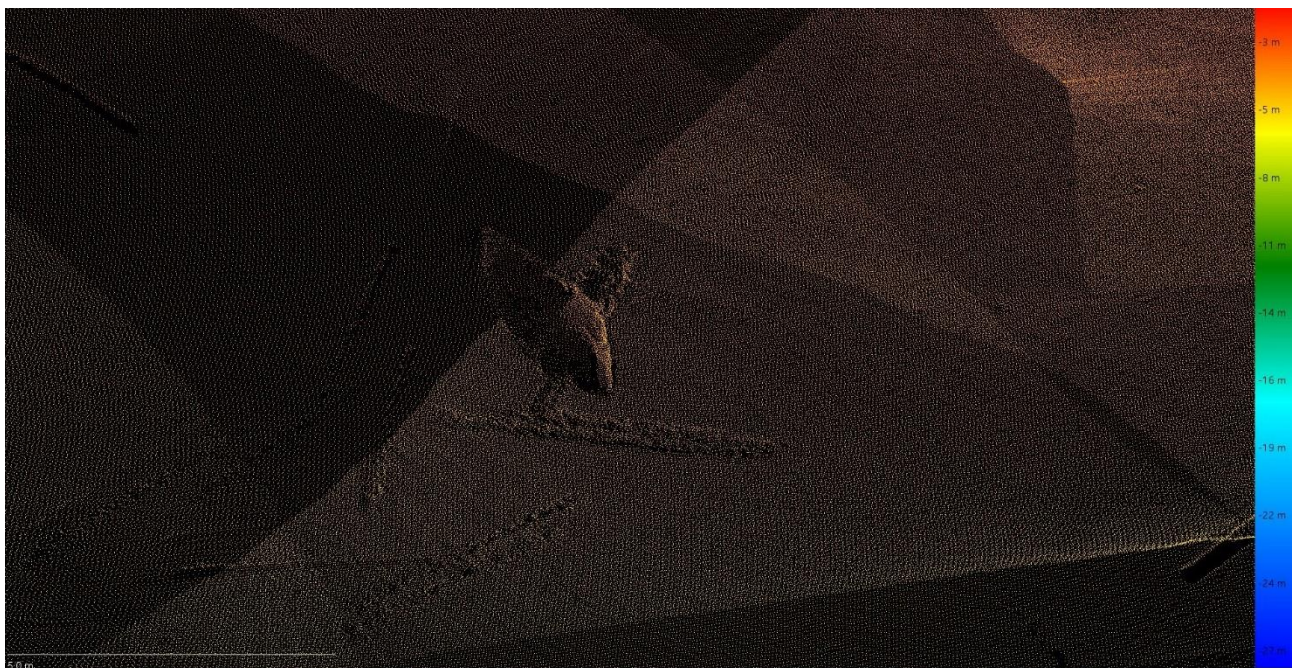
MJ-laji: Mahdollinen muinaisjäännös

MJ-tyyppi: Alusten hylät

Tarkenne: Puu

Ajoitusarvio: ± 100 v.

Huomioita: Vene makaa pohjalla ylösalaisin, köli ylöspäin. Hylyn läheisyydessä on useita yksittäisiä uppotukkeja.

Kuva 11.

4. Tarkastussukellukset

Monikeilainluotausaineistosta valitut kohteet 5 kpl tarkastettiin sukeltamalla 24.8.2019. Tarkastussukellukset suoritti ARK-sukelluksen vastaava arkeologi Rami Kokko (kohteet 1, 2 ja 3) sekä tutkimussukeltaja Ari Pajunen (kohteet 4 ja 5). Havaittuja kohteita videokuvattiin. Kohteet 4 ja 5 sijaitsevat suunnittelualueen ulkopuolella. Ne tulkittiin mahdollisiksi veneenhylyiksi ja tarkastettiin samalla varsinaisten hankealueella olevien kohteiden kanssa.

Kohteet 1 ja 2 Viinikanlahden pohjukassa ovat todennäköisesti jäänteitä höyryvoimalaitoksen vanhasta laiturista, jonka sijainti näkyy vuoden 1931 ilmakuvassa (kuva 6). Paikalla on jäljellä laiturin tukirakenteita, puisia pystypaaluja, joihin on pultattu vaakapalkki kahden paalun väliin (kuva 12). Tukirakenteet on sahattu kantikkaiksi parruiksi puun sydänpuusta (mäntyä). Parrujen halkaisija on noin 15 cm ja niiden kiinnitykseen on käytetty isoja rautapultteja ja -muttereita. Puurakenteet nousevat noin 1 – 1,5 m syvyyteen järvenpinnasta. Osa rakenteista on tuettu pienemmillä lankuilla ja osa liitoksista on pettänyt (kuva 13). Pystypaalujen väli on noin 1,5 – 2 m.

Kuva 12.

Huono vedenalainen näkyvyys rajoitti havaintojen tekoa ja koko rakennekeskittymän dokumentointia.

Kuva 13.

Viereiseltä rannalta havaittiin myös kaksi betoniperustukseen pystyyn valettua rautapalkkia samassa linjassa vedenalaisiin laiturirakenteisiin nähden (kuva 14). Kyseessä on todennäköisesti laiturin maatuki. Tolpat nousevat n. 50-60 cm vedenrajasta ja niiden etäisyys toisistaan on n. 1,2 m. Kohteen sijainti: 61°29'24.44"P 23°46'3.58"I (WGS-84). Rantaviiva on tällä höyryvoimalaitoksen puoleisella rannalla (vanhan tiilitehtaan alue) lähes kauttaaltaan punatiilimurskeen rajaamaa.

Kuva 14.

Ratnan höyryvoimala otettiin käyttöön vuonna 1919, joten laiturin jäänteet ovat tätä nuoremmalta ajalta. Laiturille on rahdattu polttopuuta höyryvoimalaitoksen käyttöön todennäköisesti 1960-luvulle asti, kunnes se muunnettiin kaukolämpölaitokseksi. Vuoden 1960 ja 1953 peruskartassa (kuva 7) samaisella paikalla näkyy vielä mahdollisen laituriulokkeen sijainti, joten laiturin käyttö ajoittunee 1920-1960-luvuille. Myöhemmissä 1970- ja 80-lukujen

kartoissa laituriin viittaavia rakenteita ei näy ja rantatäyttö on saavuttanut nykyisen rajansa. Tehtyjen havaintojen ja ikäarvion perusteella kyseessä ei ole muinaismuistolain suojaama kiinteä muinaisjäännös.

Kohde 3 sijaitsee noin 20 m em. laiturirakenteista länteen. Paikalla havaittiin vastaavalla puuparrutekniikalla rakennettu tukirakenne, joka nousee pohjasta 6 m syvyydestä noin 1,5 m syvyyteen (kuvat 15-16). Rakenne on tuettu pohjassa havaittuun avonaiseen, neliönmalliseen puuarkkurakennelmaan, joka on kooltaan noin 1,5 m x 1,5 m x 1,5 m (kuva 17). Arkun pohjalla on mahdollisesti betonia tai hiekkaa. Monikeilainkuvassa (kuva 9) erottuu vain arkkurakenne. Kohde liittyyneen höyryvoimalaitoksen laiturin tukirakenteisiin tai kyseessä saattaa olla samalle aikakaudelle ajoittuva Viinikanlahden yli kulkeneen sähkölinjan kannatinpaalun perustus (kuvat 6 ja 7).

Kuva 15.

Kuva 16.

Kuva 17.

Kohteelle 4 suoritettiin tarkastussukellus, mutta alueelta ei havaittu monikeilainkuvaan (kuva 10) viittaavaa rakennetta. Huono näkyvyys rajoitti havainnointia alueella.

Kohde 5 Ratinan sillan eteläpuolella osoittautui modernin lasikuituisen soutuveneeseen hylkyksi. Hylky makaa pohjalla köli ylöspäin kahden uppotukin päällä ja tukkien ympäröimänä. Keulaan on sidottu n. 2 m pitkä köysi, jonka päähän on sidottu kivipaino. Hylky on rungoltaan ehjä ja väriltään valkoinen (kuva 18). Hyllyn perälaudassa on vanerilevy perämoottoriinnitystä varten (kuva 19).

Kuva 18.

Kuva 19.

5. Yhteenveto

ARK-sukellus suoritti Viinikanlahden asemakaavan muutosalueen monikeilainluotausaineiston arkeologisen tulkinnan alueen kaavoitustyön tueksi. Luotausaineiston oli tuottanut toukokuussa Oy 2019 Civil Tech Ab. Luotausaineisto oli laadukasta ja mahdollisti aineiston yksityiskohtaisen tulkinnan arkeologian näkökulmasta.

Aineistosta havaittiin viisi kohdetta, jotka tarkastettiin visuaalisesti in situ 24.8.2019 kohteiden muinaisjäännösstatuksen selvittämiseksi. Kohteet 1-2 osoittautuivat puulaiturin tukirakenteiksi, jotka liittyvät Ratinan höyryvoimalaitoksen käyttöajankohtaan 1920-1960-luvuilla. Kohde 3 saattaa olla osa em. laiturirakennetta tai höyryvoimalaitoksen sähkölinjan kannatinpaalujen perustus. Kohteet 4 ja 5 rajautuvat asemakaava-alueen ulkopuolelle, mutta koska monikeilainkuvat viittasivat potentiaalsiin veneenhylkyihin, päätettiin ne tarkastaa myös sukeltamalla. Kohdetta 4 ei paikannettu tarkastussukelluksella. Kohde on ilmeisesti hautautunut sedimenttiin ja on vaikeasti paikannettavissa etenkin huonossa näkyvyydessä. Kohde 5 osoittautui modernin lasikuituveeneen hylkyksi.

Inventoinnissa ei havaittu yli 100-vuotiaiksi kiinteiksi muinaisjäännöksiksi tulkittavia vedenalaiskohteita.

6. Lähteet

Anttila, O. 1993. Valoa, voimaa ja vaurautta: Tampereen kaupungin sähkölaitoksen historia 1888-1988. Tampereen kaupunki.

Dno TRE:35/10.02.01/2019. Asemakaavan muutoksen osallistumis- ja arviointisuunnitelma. XXII (Hatanpää), XIII (Ratina), Viinikanlahden alue. Asemakaava nro. 8755. 21.2.2019. Tampereen kaupunki.

https://www.tampere.fi/ytoteto/aka/nahtavillaolevat/8755/oas/8755_oas_190221.pdf

Hilden, J. 1989. Savipeltojen savupiiput: Tampereen tiiliteollisuuden vaiheet. Tampere-seuran julkaisuja no. 56.

Kuusela, K. & Rajala, V. 2019. Viinikanlahden tutkimukset. Työselostus CT 566. 17.5.2019. Oy Civil Tech Ab.

Museoviraston muinaisjäännösrekisteri, MJ-kohde 1000023810 (Tammerkoski 9). www.kyppi.fi/to.aspx?id=112.1000023810

Nummi, U. et al. 2013. Tampereen keskustan rantojen käytön historia 1700-luvulta lähtien. TAMPEREEN KAUPUNKI MAANKÄYTÖN SUUNNITTELU, 2013. ID 639 163

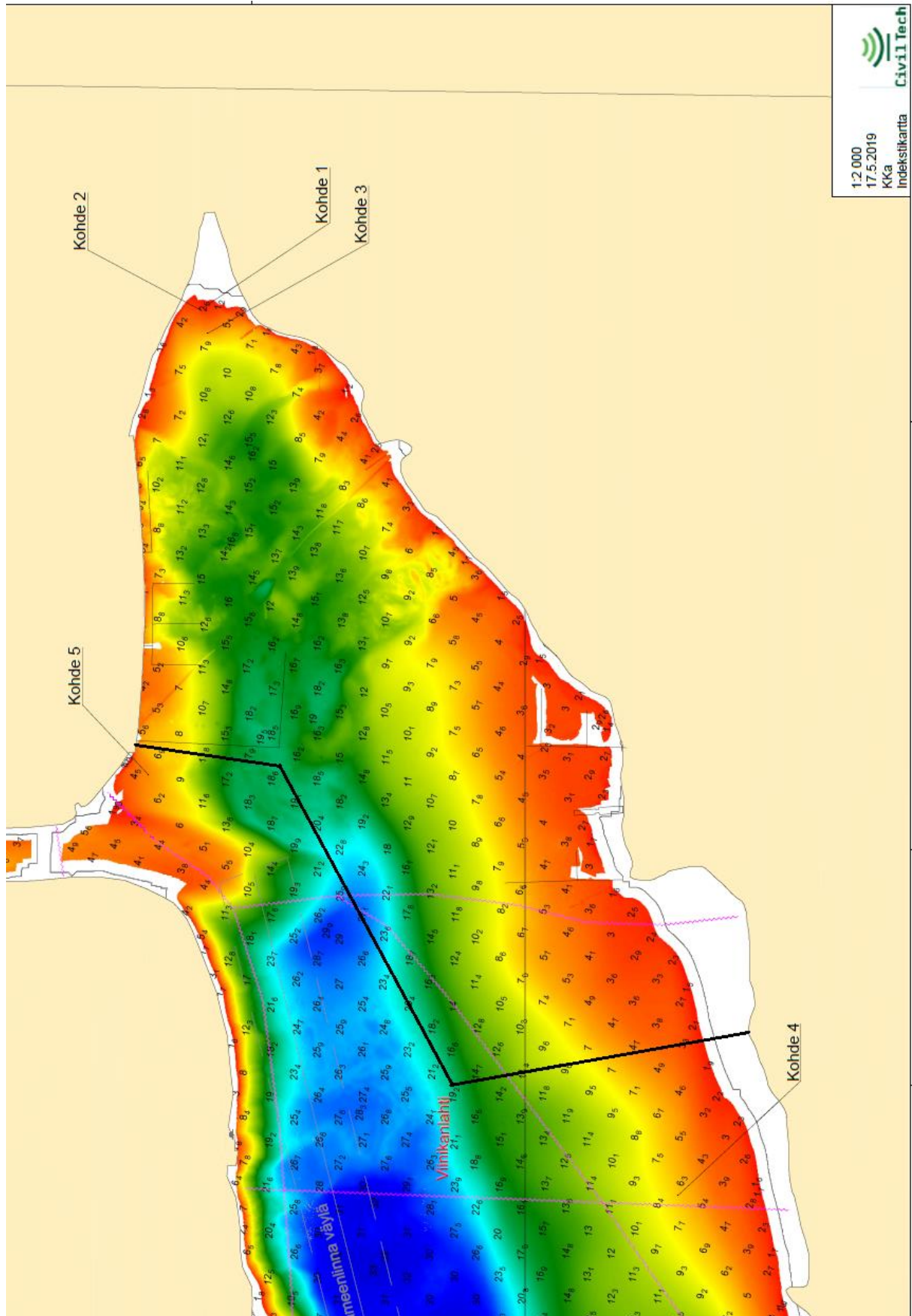
Ojanen, R. et al. 1985. Vanha Tampere 1, 1900-luvulle tultaessa – Tampereen menneisyydestä kertova kuvateos. Tampere-Seuran julkaisuja n:o 50.

Raninen, S. 2016. Hatanpään niemen arkeologinen esiselvitys. Inventointiraportti. Pirkanmaan maakuntamuseo.

Ruohonen A. 1968. Laivoja ja laivamiehiä Tampereen vesillä: yleiskuvaus ja muistelmia höyrylaivaliikenteen ajalta. Tampere-seuran julkaisuja no. 31.

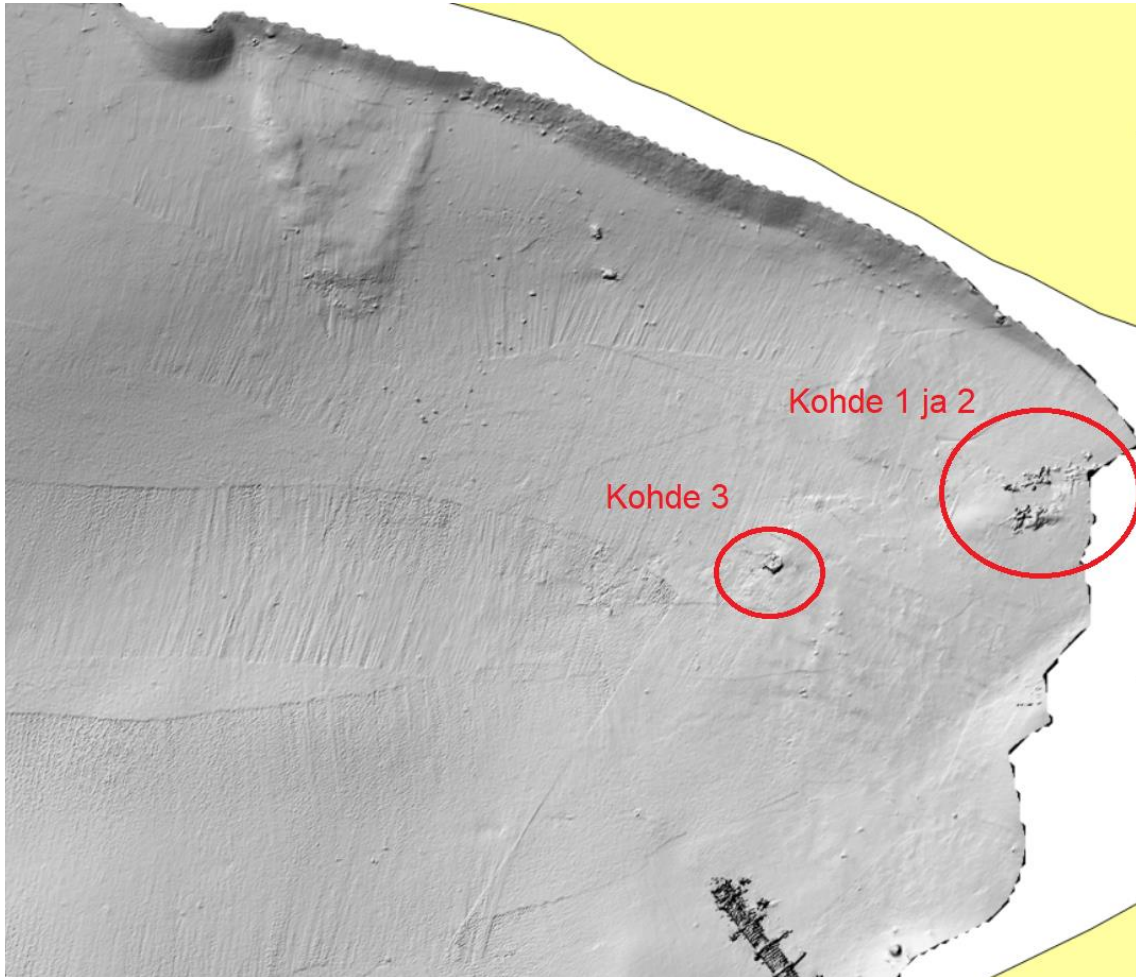
Salo, E. & Huttunen, M. 2016. Tampereen Pyhäjärven itäosan putkihankkeen arkeologinen vedenalaisinventointi. Inventointiraportti. Pintafilmi Oy.

Liitteet

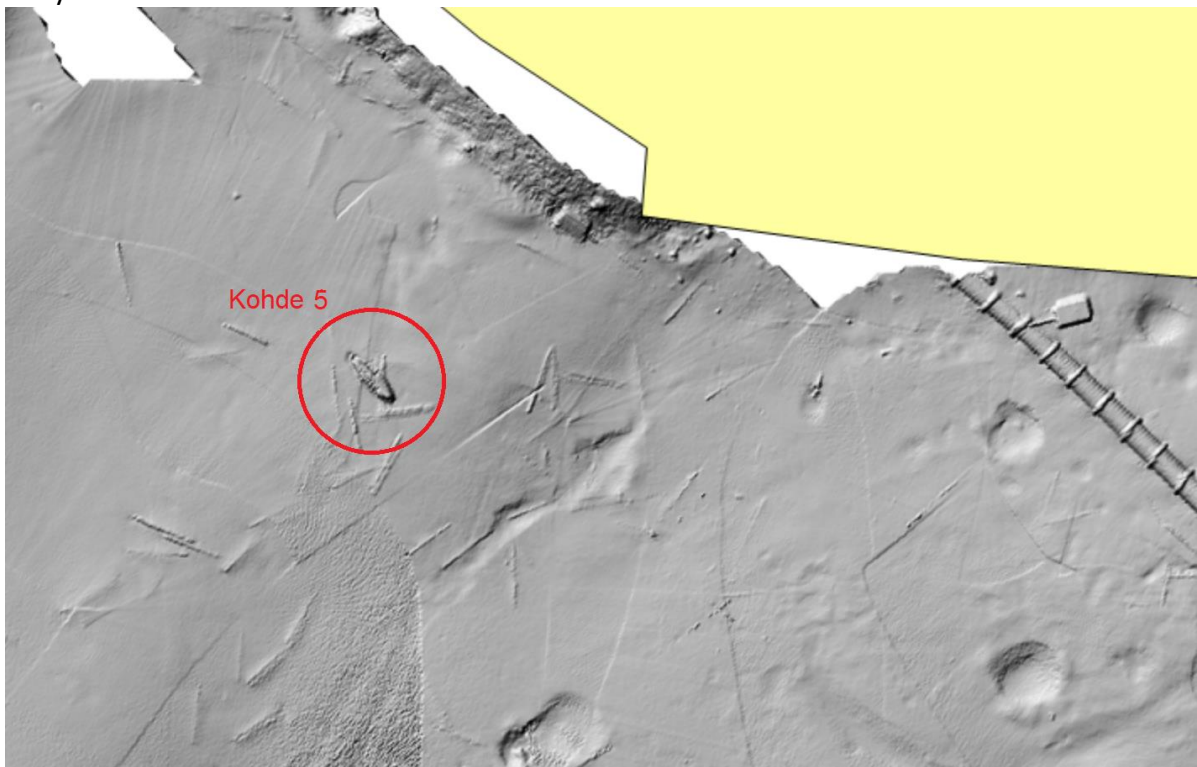
Liite 1. Viinikanlahden monikeilainluotaukset, havaitut kohteet 1-5 ja arkeologisen inventoinnin aluerajaus Viinikanlahden itäosassa (musta viiva). Indeksikartta.

©Oy Civil Tech Ab

Liite 2. Kohteet 1-3 ja 5 monikeilainluotauksen pintamallissa (vinovarjokuva).

©Oy Civil Tech Ab

Liite 3. Inventointialue ja tarkastetut kohteet 1-5. Peruskarttarasteri 8/2019. © MML

Liite 4. Inventoinnin tarkastussukelluskohteet 1-5 ja GPS-reittijälki. © Google Earth

Liite 5. Tarkastussukelluskohteet 1-3 ja sukeltajan GPS-reittijälki. © Google Earth